

X. BARRAL I ALTET, *Les mosaïques de paviment médiévales de Venise, Murano, Torcello*, París 1985, 200 pp., amb un repertori gràfic i 236 planxes.

El llibre del professor Barral és una mica la culminació d'un més o menys llarg apropament seu i d'altres estudiosos (a través de notes i petits articles apareguts amb anterioritat a la publicació d'aquesta obra) cap a l'estudi dels paviments majors conservats encara, sobre la plaça, en algunes de les esglésies de la regió de Venècia. Poques ciutats, com indica a la introducció el professor Barral (Roma exceptuada), poden oferir un camp d'estudi tan important i apassionant com aquest i pocs estudis, a pesar de la seva importància, han estat tan desatesos com aquest al llarg del segle xx (no pas del xix). I això que els mosaics de paviment de les esglésies de Venècia, Murano i Torcello han estat coneguts i utilitzats sense por des de l'Edat Mitjana, i que el seu estudi podia proporcionar, com ho demostra en el seu llibre el professor Barral, abundant informació, no solament sobre l'art venecià medieval, sinó també sobre la transició tècnica i temàtica del mosaic antic al medieval.

És sobretot al tercer terç del segle xx quan es comencen a cobrir adequadament aquestes mancances en l'àrea veneciana per mitjà de treballs patrocinats per Dumbarton Oaks (un *corpus* dirigit per I. Andreescu i O. Demus, a més d'una grandiosa monografia del mateix

Demus sobre els mosaics de Sant Marc) i pel mateix Barral, que ara per ara tenen una primera pedra de toc i de referència en aquesta primera monografia sobre el tema.

El llibre estudia els mosaics de paviment de les esglésies de Sant Hilari, de Santa Maria i Sant Donat a Murano, de Sant Zacaries, de la basílica de Sant Marc, de Santa Maria de Torcello (els mosaics inferior i superior), i els mosaics de San Nicolò del Lido i de San Pietro di Castello, a més de fer una referència a les notícies sobre els mosaics desapareguts.

Aquest vast camp d'estudi ha estat abordat pel professor Barral des d'una doble perspectiva. D'una banda, hom troba una recerca sistemàtica sobre cada un dels paviments que hem citat, recerca que inclou treballs sobre el terreny per aixecar els plànols dels mosaics i per situar-los exactament dins del monument on són emplaçats, i treballs d'investigació d'erudit a biblioteques i arxius, sobretot venecians, per tal de determinar no solament els motius i les tècniques de cada mosaic, sinó també les refeccions i reconstruccions i la història de cada paviment estudiat.

D'altra banda, la comparació d'aquestes dades sistemàticament recollides du a la configuració d'un grup homogeni de paviments (tant en localització geogràfica com en temàtica i tècnica) que facilita a l'autor l'extracció de conclusions globals sobre la història de la tècnica del mosaic de paviment a la regió veneta durant els segles del ix al xiii.

Aquesta síntesi, autèntica aportació del llibre, és la que nosaltres vol-

dríem destacar perquè el lector es faci una idea cabal de l'interès de l'estudi del professor Barral: precisament, la importància d'un treball d'aquest tipus ve donada pel mateix medi tractat, perquè mitjançant l'estudi d'una producció local i localitzada, però no tancada a les influències del món exterior, és com millor es pot entendre l'evolució d'una tècnica a través dels segles.

Algunes de les característiques més importants que es desprenen de l'estudi són:

1) Els mosaics més antics són dels segles VIII-IX, amb motius decoratius lineals (sovint geomètrics) i alternança d'*opus sectile* amb *opus tessellatum*.

2) A partir del segle XI apareix el mosaic de paviment pròpiament medieval. Són paviments inspirats en l'antiguitat tardana o l'alta edat mitjana. Mosaics normalment geomètrics, que fan sentir la continuïtat tècnica i temàtica dels paviments.

3) A partir del segle XII eclosiona el mosaic medieval, executat a Venècia per equips de mosaïstes que proporcionen obres uniformes allà on treballen. Alternança d'*opus sectile* i *opus tessellatum*, amb predomini del primer. Els mosaics cobreixen tot el terra disponible a l'edifici, i no pas parts concretes. La iconografia és exclusivament animalística i lligada a l'art local.

El llibre, bon preludi de posteriors treballs de conjunt del professor Barral sobre la mateixa qüestió però en àmbits geogràfics més ambiciosos, és completat, allà on cal,

pels plànols dels paviments de mosaic sobre les esglésies on són; per una selecció bibliogràfica d'estudis generals sobre el tema i d'estudis particulars sobre les diferents esglésies els paviments de les quals s'han estudiat; per un índex de noms, per un imprescindible repertori gràfic, a tall de catàleg dels diferents motius lineals dels mosaics venecians i per la secció de planxes, on hi ha més de dues-centes reproduccions dels mosaics estudiats.

Joan Gómez Pailarès

A. BELTRÁN MARTÍNEZ, *La Moneda Romana. III. El Imperio*. Ediciones Fonumis, Madrid 1986, 272 pp.

La obra que reseñamos constituye el volumen cuarto, en este caso sobre la moneda romana de época imperial, dentro de la colección «Introducción a la numismática», de la que hasta ahora solamente se había publicado el primer tomo, de carácter introductorio, realizado también por el profesor Beltrán, hallándose en preparación los títulos segundo y tercero dedicados respectivamente a la moneda griega y a la romana de época republicana.

El libro está estructurado en dos grandes partes, la primera de las cuales se dedica a la exposición de toda una serie de consideraciones generales sobre las emisiones imperiales romanas, desde el año 27 aC al 476 dC, y la segunda a la ordena-